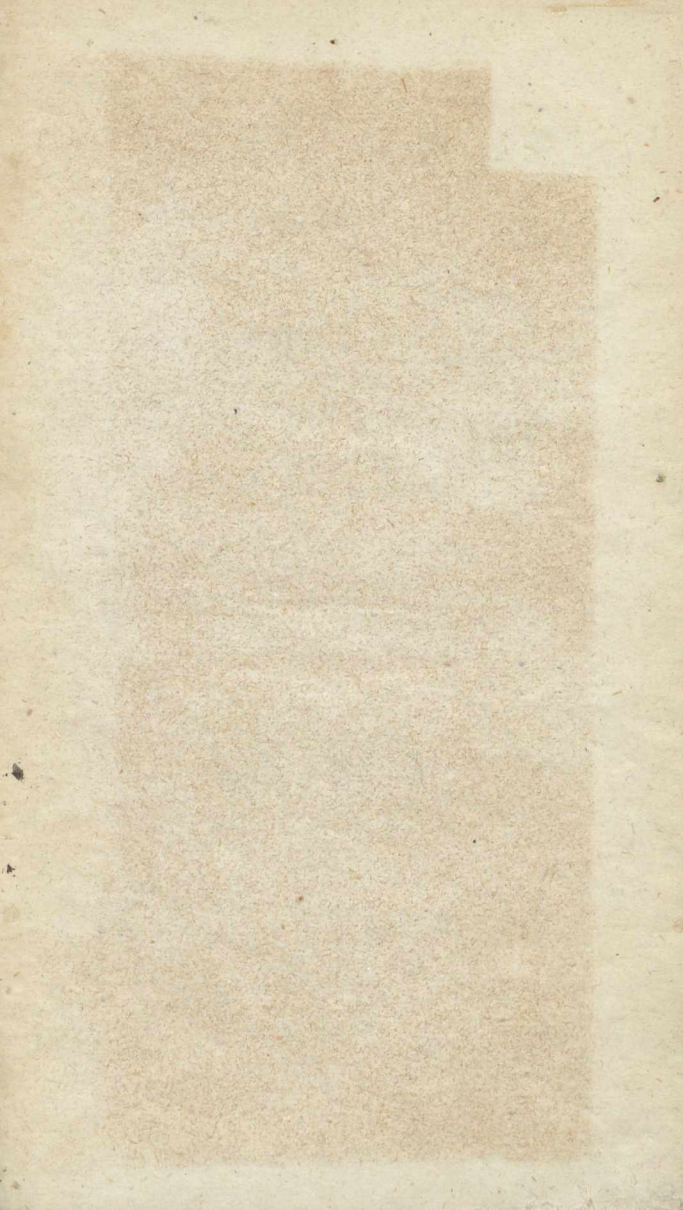

MNyelv. O.

165.

935 347

VÉLEKEDÉS,

MELLYET

A' MAGYAR NYELV ERÁNT

ORSZÁG-ELEIBE TÉTETETT

TUDÓS KÉRDÉSRE,

RÖVID ÉS EGYÜGYŰ

FELELETŰL ADOTT

MÁTYÁSI JÓZSEF.

65

P E S T E N,

N. Kiss István Könyv Árosnál.

1 8 0 6. *4*

pl. Katal

G. TELEKIEK'
ALAPÍTVÁNYA

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

F ö l d i !

Könyv-tátt; Régiséget, Munkámért nem dúltam;
Mert hozzá nem a' tett Jutalomért nyúltam;
Gondolatom csekély, mint tsak Eredeti,
Költsönözött sugár nem tündökölteti;
Nem űzők fényt Athén 's Róma Peldáiból,
Sem Anglus, Frantz, Olasz Elmék' bársonyiból
Gallért és Hajtókát nem szabtam művemre,
Inkább figyelmeztvén dologra mint szemre.
Tapasztalásomat követtem mint vezért
Értelmem együgyű módjában, és ezért

E' kérdésre: *Mint kell nyelvünket művelni?*

Tsak innét hazulról kívántam felelni ;

Honnyi portékámat tehát ingyen mérem ,

'S Tőled a' penna bért tsak annyiban kérem ,
Hogy áldozz egy órát elolvasására ,

Munkáimnak úgy is ez a' szabott ára ;

Úgy vágtam a' nagy fát mint a' fejszét bírám ,

Ha nem rendin hasadt; légy kedvező Bírám ;

Mert tsak erőtelen , de nem roszfz a' Szolga

Azért , hogy hűségén ki fog az úr' dolga .

Deus nobis haec otia fecit.

A' Bétsi Magyar-Kurírnak ezen 1804dik
esztendei 31-dik Ujjság- Levelében ki hir-
dettetett Tudománybeli Jutalom - kérdés
e' következő :

„Mennyire ment már a' Magyar
„Nyelvnek ki műveltetése? Mi-
„tsoda eszközések's módok ál-
„tal kellene azt nagyobbra vin-
„ni? Miképp lehetne ezen esz-
„közöket foganatosokká tenni?

Minthogy az előre botsátott kérdés,
nem tsupán a' Nemzeti Tudós-közönség-
nek Borostyán-koronás Fejei, hanem
minden a' dologhoz tsak valamennyire
is hozzá szólható hazafi Tagok eleibe
terjesztetik, ámbár eröm' esméretéből
előre tudom, hogy illy számtalan aka-

dályok 's nehézségek szövevényeibe keverődött vélekedésnek ki fejtésére, elegendő Oedipus nem lehetek: mindazáltal én is, ezen Írásnak nevezett Szerzője, a' felelésnek közönségessé tenni tett szabadságából, magamat részesíteni bátorkodom.

Nekem jutalmat érdemleni, remek tulajdonságom; nyerni, szerentsém; vádászni, kapzsiságom nintsen: meg elégszem azért egyrésztől, a' bennem azon gerjedett szíves örömmel, hogy Hazám Tudományi-teste, a' maga mesterséges altatókkal szerzett betegítő álmából való ébredését, már közönségesebb szem nyílással és egész termete mozdulásával is jelengeti; más résztől pedig tellyes jutalmamat találok abban, ha minden szegődségbeli foglalatosságoktól üres időmet, a' köz Jónak szabad szolgálatjára fordítván, mostani sikeretlen nyűgodal-mamat, (mellybe felejtethetlen emlékezetű Jóltévőm halála nem régiben helyeztetett) foganatossá, 's magamat néminemű holt-tetemből avagy tsak addig és ez által is elevenné tehetem.

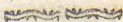
Minekelőtte egyenessen a' Tárgyat illetném, mintegy munka eleibe szokott erősítő korty gyanánt esik, mellesleg azon örvendeni, hogy (a' mint a' Hirdetésben is böltsen meg jegyzetett) tsupán a' Magyarúl tellyességgel nem értő Idegenek irígységből, és a' magunk tanulni nem akaró Kortsai, tudatlanságból rágalmazzák miveletlenséggel nyelvünket. Mert az első, tsak színről ábrándozó született vakok, az utólsók pedig lanthoz szamarak lévén, helytelen ráfogásaik, magoknak az őket esmerők előtt tsúfjokra, nekünk pedig ösztöninkre válnak — Ugyan ez okon ők, minden igazságtalanságok mellett is, nálunk szükséges roszszak. Ciceró a' Köz-Társaságban hasznosoknak ítélte lenni az Árulkodókat arra, hogy a' vakmerőség félelemben tartassék: én is azt vélem e' pontban a' Gúnyolókról, mint olyan balhákrol, a' kik tsípéseikkel vagy tsiklandoztatásaikkal ébrefztgetik szundikáló szorgamatosságunkat; 's minket (mint I-ső Péter Orosz Császár a' Svékusokról mondotta) meg verettetéseinkel tanítanak magokon

győződelmeskedni. A' minthogy valóság-
gal sok részben, az ő ingerléseiknek kö-
szönhetjük, hogy darabos hangjainkat
és gondolatinkat, egy időtől fogva, a'
pallérozás' refzelőjével ki símítván, már
most az Európai leg tsínossabb Anya és
Fiók Nyelvek közt egyik, még pedig nem
utolsó, a' Mienk. Mivel azonban ez
az állítás, okoskodások és bizonyítás
nélkül éppen olyan esetlen lenne, mint
a' fellyebb említett vád: ugyan azért
tétetett a' Jutalom kérdésnek első Tzik-
kelyéül, 's azért veszem én is rövid és
együgyű értekezésemnek Letzkéjéül, elő-
ször ezen tudakozást:

*Mennyire ment már a' Magyar
Nyelvnek ki műveltetése?*

A' Magyar Nyelvnek, ezen Asiából
származott élő fának, újj Hazájában lett
meg gyökerezését, nevelkedését, virág-
zását, gyümölcstsözését, és most kedve-
ző, majd mostoha viszontagságait, Gya-
rapítóival vagy Tapodóival együtt, an-
nak ide történt által ültetésétől fogva

egész mostani állapotjáig, olly szép rendel, remek rövidséggel, ékes szólással, és hiteles bizonyításokkal elő adta Orvos Segesvári István Úr, a' Derhám Physico-Theologiájának Magyar Fordítása eleibe készített Ajánló-Levelében, hogy maga azon tudós Történet-Írás, egy meg győző példája Nyelvünk műveltségének, a' mellyre minden erről kételkedőket vagy balul vélekedőket, olly formán lehet útasítani, mint az Áriánust a' Jordánhoz — A' tisztelet Tudós, meg nevezése nélkül azon Munkát, akár a' mint van el béllyegezni, akár változtatott köntösben újj és saját esze szüleménnyel gyanánt fitogatni, akár ki-ben a' Batilluséhoz hasonló szemtelen-ség, vagy is Emberlopás vétke lenne. Avagy csak én részemről, nyilván és önként ki szolgáltatom érdemes szerzőjének ezt az igasságot, hogy az ő általa vítatott tárgyról, nem csak nyomosabban és bővebben értekezni tőlem nem telne, hanem abban neki tanítványa vagyok; 's nekem a' Mesterem egyebet hátra nem hagyott, a' Kérdésben forgó

Nyelv' természetéből ; annak az Idegekkel egybe vetéséből ; és a' tapasztalásból költsönözhető okoskodásnál. Melly is e' következendő :

Minden a' nap alatt lévő Gyarlóság-hoz (hogy emberi módon tökéletesnek mondathassék) ezek kívántatnak egy átaljában :

1-fzör, Hogy a' Dolog maga egészítéséhez elegendő részekkel bírjon ;

2-fzör, A' részek az egészszel azon egy tulajdonságúak, mineműségűek, és tzélúak légyenek ;

3-fzör, A' Dolognak alkotványában, kötözetjeiben, az épség, erő, rend, mérték, és ékesség fel találtasson ;

4 fzer, Természeti tökéletessége a' Mesterség által fellyebb vihető tökéletesítésre alkalmas legyen ;

5-fzör, A' vele való élés módja jóvá, széppé, és közönségessé tétessék.

A' *Minden* név alatt be foglaltatnak a' Nyelvek, 's a' többiekkel együtt a' Magyar nyelv is ; mellynek más Európai mind élő mind holt nyelvekkel köz, sőt majd mindnyáját haladó jelessége, 's

igen keveseknél kisebb műveltsége megmutogatásáért, szükséges ötlet, az előre fel tett közönséges Igasság' rámaíra különössen alkalmaztatni. Tehát

1. Ámbátor a' Magyarok, eredeti Hazájokkal, Vallásokkal, és Polgári szokásaikkal együtt, született Hunnusi szóllások és Irások módját is, rész szerént kén-telenségből, rész szerént öszve keveredésből, rész szerént szántszándékos palérozásból el változtatták: mindazáltal Ősi Igéik, keresmény-Betűikkel és idegenekből nemzetített egynehány szavaikkal együtt véve, olly tellyes számmal vagynak (avagy tsak mihellyt akarják, lehetnek) hogy velek nem tsak minden emberi hangokat ki adhatnak, le írhatnak, minden esmeretes dolgokat, tselekedeteket nevezhetnek; hanem bőven, ékesen, magossan is beszélhetnek; úgy hogy én, nem éppen Magyarság liszt-lángja létemre is, állítani bátorkodom, hogy nyelvünk tsupán a' tanulatlanoknak és olvasatlanoknak szűk, nem külföldben mint a' dologtalanoknak a' pénz és eledel. Továbbá

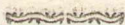

2. A' Magyar Nyelv, ha talám nem egyetlen egy, de leg alább mindnyája felett kérkedhető azzal a' szzerentsés szükölködéssel, hogy abban úgy nevezett Heverő vagy Betyár betűk nintsenek; a' száját kérödztető, az ajakakat tsúfolódó formákra tsütsörítő, a' nyelvet tsép módjára tsóváló, félig az órrot beszéltető, 's a' hallást sírva fakasztó állati hangokkal nem kevertetett; az író tollat majd minden harmadfél sor után meg tátosító szegletekkel, rángatásokkal nem szálkás; és tsupán annyit ír a' mennyit mond; 's a' betűt annak mondja a' minek írja. Ezen kívül

3. A' Magyar Nyelv, tulajdon Gyökér-szavaival élő eredeti beszéd; szótagjainak erőltetés nélkül való egybe kötésével és el válásával kellemetes; a' többel-hangzó betűk tsak nem mindenkor magában hangzóval párosodván benne, könnyű ki mondhatóságaért édes és folyó; a' nemek különböztetéseiben, nevek eseteiben, és tselekedetek ideiben, tsupán egy egy változtatás módjával rövid; hofzfű szavaival, hathatós

ki fejezéseivel méltóságos; egy gondolatnak sokképpen eshető ki tételével magát folyvást kedveltető; egy forma végzetű szókkal olly gazdag, hogy tsak az azoknak tudásában szegény agyvelők félthetik azok miatt a' dolog értelmét erőltetéstől vagy meg homályosodástól; és annyira mértékes, hogy az ősi vers írás formáival meg nem elégedő Ujjítóktól, magát idegen lábakkal 's kótákkal is méretni, szintén a' vízfíza élésig engedi. De még

4. A' Magyar Nyelv, másokkal, azoknak minden elmés találmányaiban, mineműek: a' *Tropusok*, *Symbolum*, *Aenigma*, *Chronosticon*, *Anagramma*, *Epigramma*, *Echo*, *Satyra*, *Lapidaris stilus*, 's a' t. versent-játszhatik. Efféléknek tsak nevei nintsenek Magyarul, vagy nem közönségessen esmeretesek, de példái mindennapiak, úgy hogy azokat itt elő hordani papiros és idő tékozlás lenne. Ellenben a' Magyar Nyelvel az Idegenek némellyekben nem érkeznek — Ugyan is, a' Deákon kívül, mellyiken lehet készíteni, olly egy hangú de más

más jelentésű szókon végződő egész Vers-
darabokat, a' millyenek Magyarul ol-
vastathatnak, a' nélkül, hogy magokat
eröltetett vagy homályos voltokkal unat-
nák, sőt inkább könnyűségekkel ne ked-
veltetnék? Hogy példákkal világosítsam
a' mit mondok, olyan végezetűek ím e'
versek:

„De ha! görömbának neveze *Valaki*,
„Hogy ezt mint Jóságot úgy mondom
vala - ki.

„Hát te nálad nélkül, mit gondolsz
Jó - lélek!
„Hazám e' ez a' föld azért, hogy
jól - élek?

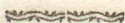
„Tudom, hogy az enyim el enyésző
Vagyon,
„De neked örökös épületed *vagyon.*

„Ha azzal be-éri, hogy *ki-nevessétek*,
„Még meg köszönheti, tsak *ki-ne-ves-
sétek*.

„Fél-barátok, a' kik könnyen *meg-bán-
tódnak*;
„Ha hát te egész vagy, ne tarts *Meg-
bántódnak*.

„Nem régen azt hallá SÁMUEL, *te! le! ki!*
„Fő Ispán nem lehet, nintsenek *teleki*;
„'S végre a' dologból vallyon mi *te-
le-ki?*
„*Tele ki* derülvén, Fő Ispány *Teleki.*
's a' t.

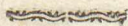
Továbbá, mellyik nyelvben találhatni
akkora bőséggel, olyan szókat, a' mel-
lyekből egy egy betűnek el hagyásával,
több értelmes jelentésű és vers végezetek-
nek is alkalmaztatható szók telnek, mint
már tsak ez is:

Porofzló,	Tanyátok,
Orofz-ló,	Anyátok,
Rofz ló,	Atok,
Ofzló,	Tok,
Ló,	Ok. 's a' t.
O.	

Az eddig elől hozott két rendbeli különösségek ugyan, el távoztatni való gyermekes enyelgéseknek tartatnak a' rá tartóktól; én sem éppen úgy említem, mint Javalló, vagy követő, hanem csak mint nyelvet bíráló, meg különböztető tökéletességnek ítélem őket, leg alább azért, hogy olyan valamik, a' miket nem mindenkinek követhetnek. Azomban csak ugyan ott lehet válogatni, a' hol sokféle különsségek találtnak, 's jeles gyermekből válik a' jeles ember is. *Dulce est desipere in loco.*

De bezzeg a' mi már nem tréfa, egyedül a' Magyar talált és mutathat, tsupán egyetlenegy magában hangzó a, e, i, o, vagy u betűn készült munkákat, a' minemüket az Ujjság Levelekben is láthattak ugyan olvasóink: de nevezetesen a' Tudós Világ bámuló piarczára állított

állított 1775-ben egyet, ama széles tudományú Debreczeni Tanító, néhai Varjas János, illetén nevezet alatt: *Meg ért embernek Énekje, mellyet nem régen szerzett, és egy meg keseredett de reménységgel tellyes lélek' képében tett fel, egy Nevezetlen Ember, Debreczenben.* — Ez az 55 versekből álló Ének, tsupán az egy E. betűn úgy szereztetett, hogy nem tsak értelmében könnyű, módjában természetes, végezeteiben tökéletesen egyező, hanem egyfzersmind olly tiszta tudománnyal és igaz kegyességgel tellyes, hogy azt vallás külömbség nélkül, az egész Kereszténység, közönséges bűnön kesergő nótájának be veheti; minden nyelve betsét értő 's azt szerető Magyar pedig, velem együtt, ezt mutatván elő, méltán meg dorgálhatja rágalmazóinkat ama feddéssel: *Carpere vel noli nostra, vel ede tua!* — Ezt a' maga nemében egy szerzőt és munkát, némelly orrokig néző pajkosok, vagy az otsút a' drága gyöngynél fellyebb betsülő Fédrus Kakassai, eleinte gúnyolták. A' tisztelt Tudós, több vallást illető Tudományok

között a' Zsidó nyelv Tanítója is lévén, a' nevét tsúfságból É betűn így koholták ki: *Szemérem teste mettszett nemzet' nyelvének mestere*; Midőn pedig leg először az Énekjét a' mesterségének ki jelentése nélkül némellyekkel közlötte volna, valamelly ötet kétség kívül négy kéz láb sem követhető Ember-majom, irigységből illyetén mardosó szókkal nyekelte ki, a' remekbe rejtett titoknak fel találását: *É-t keres éhes eszed, É-vel egyed kenyered*: de Salamonként meg felelt a' kegyes Bölts is neki az ő boldonsága szerént, ezzel: *Szent nem kell ebnek, engedheted ezt kegyesebbnek*. Végezetre

5. A' Magyar Nyelv derékségének, szépségének, és a' közönséges élésre való ki készültségének, szemmel látható, füllel halható, 's kézzel tapogatható bizonyosságai: a' Társalkodásbeli, gazdasági, mesteri, Oskolai, Erköltsi, Törvényes, 's minden egyébbi nevezetek; a' válogatott fontos és pelda-mondások; az Országos, vagy apróbb, világi, vagy áhítatos Gyülekezetekben elmondott szám-

talán ékes beszédek, 's főképpen a' már egész könyves házat tölthető mind folyó mind mértékes beszéddel készült Erédeti munkák, és szerentsés Fordítások; úgy-hogy valóban Lélekhez illőleg (mert igazán) ítelt a' Magyar Nyelvről a' Hazafiúság' Lelke, midőn 1791-dikben egy Deákul írni szándékozó vers-szerzőt ekképpen pírongatott:

„Olly fattyú íz érzés egy édes gyermek-
mektől,

„Hogy szókat koldúljon idegen
nyelvektől,

„Mintha a' patsirta kívánna károgni,

„Vagy a' fülemile bagolyként hü-
hogni.

„Hiszem a' te nyelved mindenképpen
ékes,

„Szintúgy mint a' Deák folyó és
mértékes;

„Tett már a' Magyar is a' Szárnyas-
ra nyerget,

„'S Hátán sok idegen múzszakat
meg kerget;

„Mint egyébbaránt is jó lovas, ha
futtat,
„Némelly pályázókat gyaloglás-
ra juttat;
„Nyelve bő, és annak ígéi izmosok,
„Tereh hordozásra mind alkal-
matosok,
„Tsak hogy még szilajok, mert lak-
tak pufztában;
„De ha majd meg szoknak a'
szó-oskolában,
„'S Rúdjokra fogatnak a' Tudomá-
nyoknak,
„Meg ládd hogy hámjait jól von-
ják azoknak.

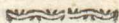
Ezekhez méltán járulhat az a' tisz-
tességes (mert igaz) ditsekedés, hogy
Nagy Afzszony Anyánk a' Természeti is,
a' Magyar Nemzethez, ehez a' maga
kedves Benjáminjához, különös 's többi
gyermekait majd mind kirekesztő kedve-
zéssel viseltetett annyiban is, a' mennyi-
ben ennek olyan szólló Tagot ajándé-
kozott, a' mellyel nem tsak születési 's
egyebektől ritkán jól meg szokható hang-

jait, hanem a' nyelvet csak nem ki fitzámító, és a' toroknak majd szülés gyanánt eső szózatjait is némelly Idegeneknek, az ő bámulásokig tökéletesen ki mondhatja.

Mellyeknek elől adása után, a' kérdésnek első Tzikkelyére tőlem telhetett csekélly feleletemet, bé fejezem ezzel az együgyű tanáts adással: hogy Tudatlan vagy Irigy bizodalmas Jó Uraink, akarkinek illyes vitéztésánál, sokkal hatóssabban meg fognak a' Magyar nyelv' miveltségéről győződni az által, ha azt meg tanulják, 's azután munkáinkat olvasgatni nem terheltetnek.

A' Jutalom - Kérdést meg előző Jelenítésnek, mesteri beszéd móddal és előre vigyázással ejtett ki fejezéseiből, minden figyelmes olvasók nyilván észre vehették, a' kérdést tévő Tudósnak abbéli vélekedését, és tzieljét, hogy valamint ő maga, a' Magyar nyelvet már a' leg tsínossabbakkal csak nem egyező mértékben ki miveltnek ítéli: úgy a' Fe-

lelőktől is ugyan annak meg mutogatását kívánná. Mindazáltal ő, nyelvünk tellyes műveltségének még valamelly hiányát, de egyfzersmind egész tökéletességre vihetőségét is böltsen által látván, kérdésének második Tzikkelyénél fogva, éppen ezért kíván a' Tudós közönséggel az eránt értekezni, hogy:

Mitsoda eszközlések 's módok által kellene azt nagyobbra vinni?

Ezen Írás nevezett Szerzőjének, mint eddig, úgy mind végig együgyű gondolkozása szzerént;

Akarmelly Dolognak is tökéletesítésére, mindenkor a' leg egyenesebben, leg könnyebben, de leg bizonyossabban is vezető mód és út az, ha figyelmetesen meg vizsgáltatik 1-ször mikből kellessen a' Dolog egész valóságának állani? 2-szor, Mik annak vagy héjjánosságai, vagy szükségfelettvalóságai? — amazokat hozzá pótolván, emezeket pedig róla le nyesegetvén, a' Dolog ép és tiszta léfzen.

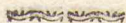

No már! a' nyelv természetesen áll: Betükből — Szókból — Beszédből — Egészes és ékes ki mondásból — Helyes Írásból — 's közönségessé lételből. Hogy tehát a' mienk, a' tökéletességnek, már ugyan kevés, de fáradságos iramodást kívánó felső graditsára hághasson: annak tsak a' csorbáit ki toldanunk, ékeségeit rendbe rántzba szednünk, 's a' vele való jól élést szélesítenünk kelletik. Melly végekre:

1-ször, *Szükséges, hogy sem annyi Betük nélkül ne szűkölködjünk, se többeket meg ne szenvedjünk, mint a' hány ép hangot adhatunk.* Ezeknek számához képest, a' Magyaroknak következő 42 Betűi lennének, úgymint: Gyökér-Anyá vagy Nemző-Betük,

E' 22 Jegytelenek vagy Egyesek:
a. e. i. o. u. b. d. f. g. h. k. l. m. n. p. r. s.
t. y. z. j. v. Belölök pedig ofztán

Eme 20 Jegyesek vagy Többsenek:
á. é. í. ó. ú. ö. ü. ő. ű. gy. ly. ny. ty. 's. sz.
ts. tz. dz. dzs. zs. Így minden szüksé-

ges jó hangjainknak különös tulajdon jelei jutnak; a' mi pedig a' selypéseket illeti, minthogy azok egyébbbaránt is olyan hibák, mellyeknek szoktatásáért, a' Nyanyák vagy Mamikák, (éppen úgy mint ezen enyelgő magok neveztetéséért is) pírongatást; a' dajkák pedig pofozást érdemlenének, azoknak Jeleket se kell találni.

Jegyzések:

Itt és most, nem Írás tanítás kedvéért, hanem tsupán a' hangok számaért íratatván a' Betük, azokat a' nagyobb kezdő formájokban rajzolni nem szükség.

A' c. q. x. betüknek a' Magyar Írás-módban semmi kötelességek nintsen; mert az ő szolgálatjokat teszik, ezek: Tz. k. kfz. — A' q. betűvel magok a' Rómaiak is, tsak az egy U előtt éltek, hihetőkép-pen azért, hogy k-jok nem lévén, e' helyett p. o. *Quis*, így ne olvastassék C-vel: *Cu-is*.

A' kik a' Tz és Ts mellett, a' Cz és Cs betüknek is, valamelly gyermekes' külömböztetés kedvéért, szükséges váltokat vítatják, azonkívül, hogy ezen han-

gokat nem természetes ki mondásokból és hallások szerént bírálják, tsak egy írásbeli régi babonának pártfogói. *Entia sine necessitate multiplicanda non sunt.*

Nem való, hogy ez a' Jel: 's, egyet érne a' ZSvel; mert az első mindenkor az e' betűnek el halgatását jelenti az és szóban. p. o. *No!* 's tovább — *No.* és tovább; én 's ő — én és ő; *Egyszer* 's mind — *Egyszer és mind.* Helytelenül íratik hát a' 'sák. Jobb azért egyszerre meg adni a' módját ekképpen: *Zsák,* és nem kételkedtetni a' nyelvünket tanuló Idegent, ha vallyon ne így olvassa és-ák inkább, mint: ésák.

A' dz, dzs, ha bár egyetlenegy nemzeti szónk nem volna is, a' mellyhez kívántatnának, még is szükségesek; mert vagynak azok a' hangjaink, a' mellyeket jelentenek; de tsak ugyan nemzetítetünk is kivált a' Török Bátyánktól egynehány velek mondandó nevezeteket.

Az illyek: *bd, mn, st.* 's a' t. különös betű számot nálunk nem szaporíthatnak, mert olyan magokban adható hangjaink nintsenek, hanem ők tsak a' szótagok

kötezetjeiben külön választva mondatnak ki: Azért is a' Magyar nyelvet tanuló Betűzőket velek nyaggatni, iskolai híjjábanvalóskodás. Végezetre

A' kik, Isten tudja, mitsoda Scythá vagy Hunnus Betükért ássák vésik a' régiséget, azonkívül, hogy felette bizonytalan 's tökéletlen ereklék' gyűjtésében, idő 's jobbra fordítható fáradság vesztéssel izzadoznak: soha se fogják azt a' tzel't érni, hogy a' nemzet, annyi századoktól fogva be vett, 's olly temérdek munkákban alkalmaztatott, tsínos és könnyű Írása módját, holmi Tártáros ákombákok kedvéért, a' mineműket kietlen hazájával és vad szokásával együtt oda hagyott, vízfőzra változtassa. Következésképpen érdemessebb szolgálatot tennének, ha a' Jelekkel elégedvén, a' Jegyeztetett dolognak tökéletesebbítésére fordítanák iparkodásaikat, Ugyan is

2-szor *Az eddig idégen nevek alatt esmeretes Dolgoknak, Tudományoknak, Találmányoknak* (ezen tekintetben se halgatván a' régiséget vagy Idegeneket bálvá-

nyozóknak vak engedelmessége után)
Nemzeti neveket kellene ki gondolni. —
Ama gyakori mondás miatt már el kopott
ellenvetés: hogy más nemzetek is meg
tartják a' Régieket: alkalmasint csak oda
megy ki, hogy mi is vagy tudatlanok,
vagy restek, vagy észrabok maradjunk,
mint egyebek; mellyről sem az okosság-
ban, sem a' Nemzetek' törvényében Tzik-
kely nintsen. Háládatos tiszteletben illik
ugyan minékünk, a' hajdani Porok Hamvak
emlékezetét és hagyományait tartanunk,
tsupán tőlök eredett lételünkért is, an-
nyival inkább a' Tudományoknak és ta-
pasztalásoknak gazdagon reánk maradt
kintseiért; 's az általok plántáltatott fák'
gyümöltseit, őket áldva tartozunk enni:
mindazáltal mi is tulajdon szabad okos-
sággal, érzéssel, ízléssel, kénnyel bír-
ván; 's előttünk is a' természetnek nagy
könyve nyitva lévén, sem a' gondolko-
zás, sem a' szóllás módjában, az övé-
két, változhatatlan Szent Írásunká tenni
nem köteleztetünk. Így értett már ez
előtt csak nem 2000 esztendőekkel Hora-
tius, e' következő verseiben:

mindenben örökre csak a' régiséghez ragaszkodnánk: úgy ezen szók: *Nyelv bővítés, tökéletesítés*; semmit jelentő hangokká válnának. Más az, hogy mihellyt valamelly Tudományt vagy Találmányt maga tellyes mivoltában meg esmerünk és értünk, azonnal annak úgy szólván Szerzőivé Találóivá lészünk; vallyon miért ne lehetnénk hát nevezőivé is? Ezen merészségre is, az elébb említett Pater Horatius, már maga példájával bátorít bennünket, midőn a' Verselés' mesterségéről írt könyvében ekképen vetekeedik:

„———— Ego cur acquirere pauca,

„ Si possum, invideor, cum lingua
Catonis et Enni

„ Sermonem patrium ditaverit, et nova rerum

„ Nomina protulerit? Licuit, semperque licebit

„ Signatum praesente nota procudere nomen.

Tsupán arra kell e' részben nekünk is vigyáznunk, a' mit ugyan csak ott és ő tanátsol:

„Dabitur licentia sumta pudenter.
 hogy a' dolognak leg természetére tartozóbb tulajdonságából alkossunk annak nevet; és ne vonjunk mint egy üstököknél fogva, ne kergessünk úgy szólván bottal, valamelly álmodott vagy bitang hangokat gondolatink ki jelentésére. P. o. ne nevezzük az Agarat Szél Játéknak (Wind-Spiel) a' minek inkább mondhatnánk, ha még a' mostani neve nem volna, a' Ballagó-kórót; mert ezzel a' szél valósággal karikáz; az említett ebet pedig, ha magának szaladni nem teszi, az Afrikai orkán se mozdítja nyúl után a' fekvéséből.

Minemű szzerentsével találtattak fel mostanában Tudósaink által egynéhány új; és melly gyökeressen fordítottak Magyarra némelly idegen nevezetek, az új könyvek' olvasásából örömmel tapasztaljuk, a' hol már is igen keves más nyelvbeli vagy korts szavak, helyyel helyyel tsak szükségből jelennek meg. Vagy-nak hát már Mózseink és Profétáink, kövessük azokat.

Nem tartozik az eredetiség' ditsősé-
gére, mint némellyek vítatják, hogy
valaminek neve tsupán egyes ígéből áll-
jon. Mitsoda kissebbségekre szolgáltak,
vagy hány meg szakadtakba kerültek a'
Görögöknek, a': *Heautontimorumenos*,
Hemipenthemimeris, *Hendecasyllabicus*;
a' Deákoknak a' *Herbicasiovium*; a' Fran-
tziáknak a' *Condemnation á une amande*;
's egyéb efféle több szókból egyített
rőfnyi nevezetek? tsak hogy azokat szü-
letett ígéikből alkothatták, 's közönsé-
ges élésbe hozhatták — Ha a' tökélle-
tesség a' rövidségben állana, úgy azok-
nak, a' kiknek izlések abban érez bol-
dagságot, a' Chínai nyelvet kellene leg-
miveltebbnek tartani, úgymint a' melly-
ben (ha az Útazóknak hitelt adhatni)
ugyan azon egy, de sokképpen változta-
tott szójjal s' hangal mondandó szónak,
húsz harminzféle jelentései vagynak.

Ide járul végezetre az a' meg Jegy-
zés, hogy újj vitézeinkhez bízunkba,
ne izenjünk nyakra főre háborút a' rö-
gzött szokásnak, 's újjítandó nyelvbeli
vallásunkra ne térítsük üldözéssel a' ré-

giség' eretnekeit; tudván, hogy a' köz-
 lelkeket, minden erőszakos ostrom, ösi
 hibáiknak is oltalmára ingerli. A' meg-
 gyökerezett vélekedés természeté válik,
 mellyet vas villával se lehet ki szurkál-
 ni, hanem csak az idő változtathat. Er-
 re bízzuk tehát mi is, hogy a' némán
 szelíden apostolkodó könyvek, és az
 érezhetetlenül vonzó példák által, ke-
 tsegtessen utánunk követőket; ne hogy
 különben újj szavainkal úgy járjunk,
 mint a' Tzigányokkal, a' kik mihellyt
 Magyarulások erővel eszközöltetett (ám-
 bár az ditsőség) még fél Magyarból is
 egészen vízfzfa Tzigányodtak, 's a' pol-
 gári társaságtól meg különözött vad ál-
 lati senkiségeknak és sohonnaiságoknak
 buzgóbb hívei maradtak. Ellenben az
 Arianismusról (jóllehet az tévellygés)
 tudjuk ama mondást: *Totus mundus ob-*
stupuit se factum esse Arianum; mert
 kétség kívül hódító módját találták az
 akkori Hitetők, magok és Tudományok
 kedveltetésének.

Meg kell itt jegyzeni, hogy az imént
 a' Nemzeti Szóknak koholása, leg inkább
 csak

tsak a' Tudományokra 's Találmányokra nézve javalltatott; mert a' mi különben a' közönséges életre tartozó társaságbeli szerek, eszközök, és tselekedetek' neveit illeti, kevés olyanoknak teremtésében vagy magyarázásában kell fejünket törnünk. Melly meg tetfzik onnét, hogy e' tekintetben nyelvünk' szűkvoltáról, nem is a' köznép, hanem tsak ollyas oskolában őszült és a' Nyelv' értékét tsupán Szó-tárból ítélő Deákos embereink panaszolkodnak. Ennek elhárítására

3-szor, *Hafznos lenne, az eddig tudva lévő Szós-Könyvek és az azokból szükhölködő Bennülők vagy Nyelvtanulók előtt esmeretlen Igéket, Neveket, Szóllásformákat, a' kereskedő boltokból, mühelyekből, mezei tanyákrúl, szöllökből erdökből, páfztor tserényekből, 's több ollyas helyekből könyvbe gyűjteni, és oskolába adni. Tanúljunk, hogy tudjunk és taníthassunk. E' végre*

Azonkivül, hogy ezen Nyelv-bövítésbeli köteleesség, mind a' két Magyar Hazából válogatott, tanúlt Szóbúvárokra

bízattatnék; a' kik egy úttal a' hellyel hellyel külömböző szóllás-formákat is szorgalmatossan egybe jegyezgetnék, hogy azokból osztán Országos beszéd és Írás módjául a' leg tisztább választathasson: azon kívül, *mondom*, talám foganatos lenne-

Mind Magyar Országban mind Erdélyben, a' valóságos Magyar Vármegyékhez, Kerületekhez, Székekhez, kérő-Leveleket bocsátani az eránt, hogy az illetén Szó-gyűjtést, köz Gyűléseikben a' végre ki nevezendő Tudósai által elközleni ne terheltesse; nem külömben

A' Keszthelyi ditső, 's maga Magyar Lucullusának emlékezetét majd valahai dűledékeiben is ditsőítő Georgiconnak Columelláin kívül, néhány a' földel együtt fejeket is mivelő nagy Jószágbeli Tiszteket arra bírni, hogy midőn gabonákkal élés-házakat, borokkal pintzéket, barom tenyésztetéssel aklokat, 's ezekből pedig pénzel ládákat töltenek, vagy inkább a' mostani időhöz képest Bankó asztagokat raknak: egyfzersmind a' Nyelv-tárt is, Gazdálkodás és Marha

tartásbeli Szók' gyűjteményével gazdagítván, Hívatalaikat, a' Birtokosnak és a' Hazának, mint két egymással nem ellenkező Uraságoknak egybe kötött szolgálatjával, kettőssen érdemesítsék. Végezetre

Némelly Nemzeti nevezetesebb Portékás-Társaságokat, és Tzéheket is megkeresni, hogy hasonlóképpen azok is, a' magok kereskedéseikre, Mesterségeikre tartozó szókkal, mint leg nemesebb vásárfiákkal és remekekkel, a' Tudós Hazának kedveskedjenek. De még

4-szer Minden régi 's újj ki művelt nyelvek' példáiból láthatni, melly bizonyos sikerű 's hátramaradás nélkül el se mellőzhető eszközlések volnának a' kérdésben tett tételre e' következők, úgymint:

a) *Az Oskolai fenn forgó Tudományoknak Magyarra fordítása*; mineműek p. o. Az ékes szóllásnak; Okoskodásnak; Böltselkedésnek; Erkölsöknek; Jó ízlésnek; régi költeményeknek; verselésnek; Ég, föld, vízmérésnek; Ég, föld esméretének; Természet Országának; Világ tör-

téneteinek; Találmányoknak; Orvoslásnak; Gazdálkodásnak; Építésnek; Számvetésnek tudományai 's a' t.

Egyfzóval, szükséges volna, minden szép és hasznos Tudományokat kerekdeden egymás után írván, egy *Tudománybeli Magyar Mindenés Gyűjteményt* közre botsátani — Nem kívántatna már most nekünk azon munkához fél vagy egész század, minekutánna más nyelveken, nevezetessen Frantziáúl készen találhatjuk; 's több rendbéli tudós személyekre vagy Társaságotskákra darabonként reájok osztatván, egyfzerre fordítatthatna — Lám csekélly idő alatt, még pedig hivatalbéli foglalatosságok között, melly sokat végzett egyedül, ama Magyar Origenesnek termett Tízteletes tudós Férfiú Mindszenti Sámuel, a' Brugthon és Ladvocat Históriai Lexiconjainak Fordítója: de egyfzersmind nagy fáradságánál nagyobb jót közlött Nemzetével, a' midőn annak tudni és írni kívánó közönségével, az Emlékezet kezdetétől fogva volt nevezetes emberek' neveit, életeit, viselt dolgait, anyai nyelvünkön

meg esmertette. Valóban úgy tetszik, hogy azolta a' közönségesebb Fejek 's tollak is tudósabban gondolkodnak és írnak; mellyért a' tisztelt Úr, minden hazafiúi szívektől háládatosságot érdemel. Szükséges volna továbbá

b) *Erasmus szerént, egy Magyar Példa-mondásoknak a' Magyarázataikkal együtt leendő öszve szedése.* Nem különben

c) *Egy ékes ki fejezéseknek, Leírásoknak, Világosító Hasonlatosságoknak, Példáknak, Fontos mondásoknak, vagy is, Nyelvünk' Viráginak Gyűjteménye.* Ezenkívül

d) *Az úgy nevezett Aranyidői Íróknak (Classicusoknak) fordítása;* mint-hogy azok minden igazi szép tudományoknak, valóságos ékességeknak kútfejei, és a' Régiség' kints tartó rejtekeinek kultsai. Végezetre 's kiváltképpen

e) *Törvényünknek Anyai nyelvünkre fordítása.* Ebben semmi helyes ok benünket nem gátol — Az nem, hogy annak folyamati idegen forrásokból erednek; mert azokat esmerni, tsak a' Tör-

vényt tévő 's tanító Fejeknek szükséges : az engedelmeskedő tagoknak elég annyit tudni, (de kellene is ám) hogy mi jót tselekedjenek, és mi rosszat távoztassanak; mik a' jutalmak, mik a' büntetések; mikkel tartoznak öök, mikkel nekik — A' sem, hogy a' régi Leveleink, Írásaink, deákul költek; mert tudunk 's fogunk is tudni deákul, következésképpen azokat is mindenkor meg érthetjük és magyarázhatjuk — a' sem, hogy Idegenekkel elegy élünk; mert a' kik magyarul nem tudnak, tanuljanak, vagy fordítsák magoknak a' nyelvekre; de meg, ha kevesebb magyarul nem értők' avagy beszélni nem szerető Magyarok' kedvéért lehetnek idegen nyelven: miért ne lehetnének, sőt kellene lenniök, több deákul nem tudók' kedvéért az Anyain? — A' ki figyelmez, úgy találja, hogy az az igasságtalanság felől való többnyire helytelen, azomban még is olly gyakran panasz, onnét ered, hogy a' köz nép a' Törvényt és annak ki szolgáltatását nem érti; ez a' kútfeje azon tévelygésnek, mintha töle azok szántszán-

dékkal titkoltatnának ; ez az alkalmatossága számtalan tudatlanságból' származó vétkeknek , és a' Pártfogók' viszszaéléseinek az együgyű Perlők' tanúlatlanságával.

Hofszassan lehetne ezen óhajtott tárgyat vitan : de kinek kinek józan okossága és belső érzése olly világossan javasolja , hogy ezt erősségekkel mutogatni sükségtelen. Inkább tehát emlegessük azt , hogy

5-ször. *Egy mindenütt 's mindennel köz Helyes Irás' formáját és módját kellene a' Nemzet eleibe szabni* , valamelly a' végre készítendő 's tudományúl közre botsátandó könyvetskében ; mellynek meghatározása szerént a' Betük , magok bevett formájokban minden tsonkaság vagy el változtató tzifrázás nélkül rajzoltasának. p. o. P. h. r. ne pedig : *Q. 5. 2.* — A' Szók az önnön eredetek és ki mondások' természete szerént irattassanak ; mint már : *Afz-szony* , *Remény-lem* , *Szózat-ja* : és nem : *Af-szony* , *Remél-lem* , *Szózat-tya* — 's az egy forma hangok , különböző jelentésű szókban , ezeknek

tulajdonságihoz képest jegyeztessenek, mint: *Melly*, qui; *Mély*, profundus; *Mejj*, pectus; 's a' t. E' szerént nem leszén Írásainkal az utánnunk élőknek az a' bajok, a' melly nekünk az Eleinkével vagy, hogy gyakran csak nem megvakulásunkba kerül némelly betűiket vagy szavaikat magok valóságában ki találunk.

Mintha hallanám mondatni: *Doctorem culpa redarguit ipsum!* De kedves Uraim! egy az, hogy mivel rám nem is bízták, én itten követendő formagyanánt nem igyekeztem írni; más az, hogy míg törvényeket és módot nem szabtok, addig ki ki maga szokását követi.

6-szor. és utóljára, hátra volna meg a' ki mivelt Magyar Nyelvnek közönséggé létéről való értekezés; de mint-hogy az eszközöknek foganatosokká tételével, az eszközöltetett tziel is egyszer'smind tellyesedik: annak természetesen be foglalódni kelletik e' következő 3-dik Tzikkelyben:

*Miképpen lehetne ezen eszközöket
foganatosokká tenni?*

Felelet

1-ször még pedig leg először: Minden a' Társaság' testében történhetõ mozgásnak életere, a' földön mindenhatóskodó Pénz, rúgója pedig a' betsület és haszon lévén: amaz ezen tárgyra nézve nem gúnyoló hanem tulajdon jelentésü vers szerént:

*O Cives, Cives! quaerenda pecunia primum
Virtus post nummos.*

gyűjtessék öszve bizonyos Magyar nyelv mívelésére használandó jeles Tőkepénz — A' Haza segedelem kútfejeit nálam bellyebből esmerők, talám mutathatnának valamelly ártatlan forrásokat, mellyekből az az Anyai Nyelvünk' málmához szükséges Értz-patak, tsatornára vétethetne: de én eleinte ennek egyéb módját nem látom annál, hogy egy érzékenyítő Hirtetménnel, mint

valamelly közfiklét árasztó Mósesi páltzával, illettessenek meg kintsel bíró Nagyainknak szívei 's vasas ládái. A' régi költők is, magok Helikoni Szent-Kútjokat, a' tsudás eredetű 's kétség kívül arany patkójú Szárnyas lóval vágatták, mellynek vize már azolta ki nem apad: úgy minekutánna majd egyszer az a' mi pénz forrásunk is, egy kis erfényeinken esendő érvágás által meg nyittatik, azután magából élő, sőt nevelkedő kút-fővé fog válni: E' meg esvén

2-szor. Formáltassanak számos tanult Férfiakból álló, de tsupán hazafiúi buzgóságból és betsületért fáradozó, ötrendbeli nyelvet és tudományt mivelő Társaságok' úgymint: Egy Felső, Pesten Budán; négy Alsók pedig az Országoknak négy kerületeiben; mellyeknek egyesülések' pontjaiúl a' kerületekbeli Királyi Táblás Városok rendeltessenek, és függések legyen a' Felsőtől; a' melly egyszer'smind az 1-ső szám szerént gyűlendő summára is ügyelni fog.

3-szor. Allítassék fel Királyi Szabadság-Adomány mellett, egy Nemzeti

Könyvnyomtató Műhely, 's ahhoz egy Könyv-Áruló Hivatal; mellyeknek foglalatossága tsupán Magyar nyelven költ munkákra határozottassék; Tagjai tiszta Magyarok legyenek; és a' benne készülendő Nyomtatványok' ára mentől jutalmassabbá tétessék.

Ez a' mód, azonkívül, hogy a' nyelvünk' gyarapodását bizonyossan gyorsítja — Nemzetünket azon Felséges tárlalmánynak gyakorlásában betsületünkre részesíti — Néhány Hazafiaknak hasznos foglalatosságot és kenyeret eszközöl — A' nyomtatásbeli hibákkal béklyeges könyveket meg ritkítja — és a' fellyebb említett mag-pénzt jövedelmésíti, 's a' t. ezeken kívül, *mondom*, zabolázni fogja azt a' könyvkereskedésben olly igen elhatalmazott motskos nyerekedést, melly mind a' szerzőket, a' költséget is alig vizsgálja térítő nyomtattatástól, mind az olvasóknak tehetségtelenebb részét, a' könyvek' meg vásárlásától el ifzonyítja, és velek költségeket kedvekké együtt inkább más nemtelenebb végekre fordíttatja — Ambár előre képzelhető, mint fog-

nak ez ellen sok tudományokkal kupetz-
kedő Tudatlanok, és mások' veréjtékei-
vel uzsorázó kiadók sikóltani: mindaz-
által nem lehet azon egynehány nadá-
lyoknak, sem igasságok, sem az ő tel-
hetetlenségektől kéméllendő Többség fe-
lett tekintetek; és az ő köz könnyebb-
ségért szenvedendő rövidségek, éppen
olly méltó léfszen mint az, a' melly a'
12 xrosoknak egész Birodalom' javára
történt el töröltetésével, azoknak Be-
váltóira 's kapzsiságból zsugorgatóira
háromlott.

A' mi a' Papirost illeti, egy igaz
Magyar Birtokos se fog taláztatni, a'
ki a' Nemzet' szükségét elébb valóvá ne
tégye a' magánosokénál; sőt ezenfellyül
a' tzélnak szentsége, tellyes reménség-
gel bíztat az eránt, hogy a' Magyar
Nemes szívűség, önként teendő aján-
lásokkal is fog a' hazafiúi buzgóság' ol-
tárán áldozni.

A' Betű metfzés és öntés mesterségé-
nek többekkel közlését pedig; mostan
Budán a' mindenos oskola könyvnyom-
tató műhelyénél munkálkodó Bikfalvi

Falka Sámuel Úr, tsak önnön emlékezetének örökítéséért is önként tselekedhetné: de azt Hazánk a' nevezett Úrtól Jussalis kívánhatná, minthogy bizonyos fő Hazafiaktól, abbeli szolgálatjának szentül ígérese alatt kért 's nyert tanulására pártfogást és segedelmet. Minekutánna már majd illyen formán, mind pénz, mind kormány, mind szabadság fizetetik,

4-szer, A' Magyar Ifjúságnak magyarul neveléséről tett, de tellyesedéseket még papiroson 's óhajtasban váró Rendelések, valahára végre hajtattván, az iskolákban Magyar tanítás módja tétesék közönségessé. Egyfzer'smind

Hogy azonnal legyen mit tanítani 's tanulni: egy Betűket, kimondásokat, és olvasást mentől tökéletesebben tanító könyv; egy jól és ékesen szóllás' mestersége; egy a' lehetőségig meg bővítendő szótár; egy helyes Írás' módja; a' Tudományoknak, aranyidei Íróknak, Törvénynek magyar fordítása; a' Fontos és példa mondásoknak, 's a' nyelv' viráginak Gyűjteményei készíttessenek

el a' végre , hogy Nevendékeink , a' Magyar Tanítók által , Ország szerte , azok szérént oktattassanak.

Hogy pedig a' tanítás és nevelés talpra eshessen , szükséges szoros vigyázzattal tartani , hogy a' Tanítói székekbe , ne holmi tanítványnak 's játzó társnak valóbb Deákotskák , vagy egyébbeli tudatlanságok miatt tsupán tsak énekelte-tő áhítatoskodtató fél Papok , vagy szánakozásból tengetendő szarándokok , vagy szolgalatjokat , annyival inkább szolgalatjoktól farba rúgott katonák , vagy vagyonyjokkal együtt hivatalokat is el gazdálkodó Tisztartók , és valamelly seholegyházáról került szarka varjú hozta Idege nek ültetessenek : hanem ragokat jól és egyenessen a' Tanításnak méltóságos Hivatalára készített , származásokat , tanultságokat erköltseiket hitelessen be bizonyítandó személlyek alkalmaztattassanak. Lehetetlen kivált tsak falusi apró oskolákban szánakozás nélkül szemlélni , azokat a' gondatlanság által örökös tudatlanságnak vagy haszontalan tanulásnak prédául hagyatott zsenge áldozato-

kat, mint meg annyi bárány nyájatskákat szamar vezetőikkel; a' midőn úgy szólván a' gyülelész sokaság közzé pányva kötél hajíttatik, 's akarkit fogjon meg, arra *habemus Pontificem* kiáltatik; holott a' gyermek Tanítókat és Nevelőket kellene, mentől illendőbb jutalomra, de egyszer'smind mentől gondossabb kémeleléssel meg válogatni, a' bölts Plutarchus' lelkét előre segítségül híván: minthogy ők bánnak olyan viaszokkal, mellyekben a' vélekedésnek fenytéknek és példának első benyomásai örökre meg maradnak. Valóban valahányszor olytatén mint meg annyi gyenge borjúkat, Ökör gondviselő alatt kén-teleníttetik az ember látni: mind annyiszor olyan sajnálkozó fel kiáltás erőlteti, a' mellyet a' Fédrus első könyvének tizennegyedik meséjében említett Polgár Mester, az egyszeri élheteretlenség miatt kuruzsolásra vetemedett Varga által tsalatott néphez mondott:

Quanta putatis esse vos dementiae!

Qui liberos vestros non dubitatis credere,

Cui pascendos nemo commisit sues!

Arról, hogy Hazánkban az Isteni tiszteletnek bizonyos része, idegen nyelven szolgáltatatik, tsak emlegetődni is haszontalan tépelődés; mert az nem külső közönséges életre tartozó, hanem tsupán Templomban gyakorlandó szent szokás lévén, a' nyelv' mivelését 's terjedését semmi lépésben nem hátráltatja. Ezenkívül a' Vallás' tudománya, természet rendén fellyül való Jelentés, és egyenessen a' más világi boldogságot tárgyazza, következésképpen annak gyakorlása módját, Isteni sugallás nélkül e' vagy ama nyelvre/határozni nem lehet; ugyan azért is, a' tsupán természet, nap, hold, és tűz világánál látók, az arról való vélekedést, és vélekedtetést, egész meg nyúgováással engedhetik a' Prófétai lélek' örököseinek. Egyébre-ránt is végezetre

Az oskolai tanítás' magyarításának javallásában nem az a' tziel, hogy az idegen nyelvek Honnyunkból tellyességgel számkivettessenek vagy ki haljanak: sőt ellenben a' régi 's új szép tudományokért, az ékesség' külföldi virágiért, az elmesség

elmésség' könnyűségéért, a' gondolatok' felhatóságáért, az ízlés' természetességéért, és a' társalkodás' tsínosításaért, igen kelendők és esmeretre méltók a' Deák, Olasz, Frantzia, Német Nyelvek; a' szükségért még a' Tót is. Hanem hogy ezeknek elég volna, vagy tsak a' főbb oskolákban különösen taníttatni; vagy még inkább, kinek kinek tetszésére hagyni, hogy magát bérlett oktatók által képzíttesse közzülök arra, a' mellyik élete módjához vagy egyéb környül állásaihoz képest neki leg szükségesebb. Továbbá

5-fzör: A' mostan szokásban lévő Könyv-Vizsgáló Hivatalokon kívül, mellyek rendszerént egy egy pár tsupán arra vigyázó szemekből állanak, hogy az Országgló szék és Római Vallás ellen valamelly kissebbítő vagy ártalmas gondolatok, sem a' Hazában közre ne botsátassanak, se külföldekről be ne tsúfzhassanak; egyébbbaránt a' Munkáknak más mineműségeire figyelmezni nem köteleztetvén: rendeltessék a' Nemzeti Nyomtató Műhelyhez, egy mind a' Tudományokban, mind az Anyai Nyelvben

50

egyaránt jártás Vizsgáló Társaság —
de még egyszer mondom, Társaság —
mert sok szem, fül, ész, többet lát, hall,
ítél egyenl; osztán meg nintsen is az
Írók' lelkének kínosabb szenvedése annál
az egyedül Uralkodásnál, midőn egyet-
lenegy embernek vélekedésétől kell füg-
geni munkáik' és érdekük' sorsának. Ez
a' Vizsgáló Társaság, ama Tilalmast-
kerülők által, ártatlan voltokért szaba-
dosoknak ítélendő kéz-írásokat, Tudósi
mérő-serpenyőbe tévén, olly hatalom-
mal bírjon, hogy a' mellyek a' tanult-
ságnak, igasságnak, és igazi tiszta ma-
gyarságnak mértékét meg nem ütnék,
azokat tetfzése szerént változtassa; vagy
maga nehézségeinek melléjek jegyzésé-
vel, meg jobbítás végett, a' Szerzőik-
nek vizsgálja küldhesse; vagy ha tellyes-
séggel meg vetendők, akarhova útasít-
hassa, a' hol tsupán árrért és nem egy-
szersmind köz betsület' tekintetéből is,
akarmelly roszsz savóból túrót nyomnak.

Illyeténképpen; ollyas, az Agyve-
lőből fogantatott Minervát alacsonyító
velőtlen, idétlen, éfszüzülemények; vagy

Apolló híre 's akaratja nélkül szalma
tüznél kotyvasztott versek ; vagy ó Ka-
lendarium végire is alig illő mende mon-
dák ; vagy huszonnégy jobbakból esetle-
nül öszve gajabított huszonötödik mis-
mások ; vagy formájokból ki fordított
Fordítások ; a' minemüket a' szégyen
meg nevezni sem enged, a' már ki mí-
velt Magyar ész és nyelv' gyalázatjára,
Tudós Hazánkat ezentúl szemetezni, 's
olvasóinkat pufzta könyv-tzímekre pénzt
vesztegettetni nem fogják ; és Hattyúink'
éneklő seregében Lúdak nem gágognak.
Ellenben

6-fzor: Elég lévén a' giz gaz Írá-
soknak magvokban való meg fojtására,
a' Vizsgáló Társaság által leendő viz-
sza vettetés, úgymint a' mellynek szé-
gyene miatt talám más magánosok se
fogják az ollyaknak nyomtatását fel vál-
lalni — a' különben tökéletes, sőt tsak
meg lehets munkák is, az eddig sok
részben helytelenül, némellyben pedig
embertelenül is agyarkodott Tudós rá-
galmazás (Crisis, Recensio) helyett, kö-
zönséges Újjság Levelekben vagy egyéb

módokon dítsértessenek meg: azoknak derék szerzői pedig, remekjeik' betséhez képest, tisztes nevezetekkel, érdem tizmerekekkel, jutalmakkal béreltessenek; sőt a' magokat kiváltképpen meg külömböztetőknek polgári meg nemesedés is eszközöltessék; mert vallyon kitsoda lehetne méltóbb azon külső nevezetnek és szabadságnak bírására, mint a' ki tudománnyal elméket és erköltsel szíveket nemesebbít, a' köz társaságnak valóságos boldogságára? Jusson eszünkbe, miként jutalmaztatott Velence Városától Sannazarius, a' maga hasonlíthatatlan *Viderat Adriacissáért*; és melly példátlan tsudákat eszközölt a' közelebb múlt Háborúban a' Dítséret; 's ne tsak hidjük, hanem tapasztalni is kezdjük el magunkon ama vers' igasságát:

*Excitat Auditor studium, laudataque
virtus*

Crescit, et immensum gloria calcar habet.

7-szer: Következett volna javallani, hogy mind Honnyunk' ditsőségeért, mind Elcink' betsülésének 's maradékink' gondjának bizonyításáért, mind az emléke-

zettől fogva mai napig költ 's jövő-
ben költendő Magyar Munkáknak az Or-
szág' gondviselése védelme alatt reményl-
hető bizonyosabb örökítéséért, mind
a' Ritkaságoknak könnyen fel található-
ságaért, mind a' szabadabb gondolko-
dás' vagy a' Szerzők' szegénysége miatt
közre nem bocsátható remek könyveknek
és kéz-írásoknak menedék helyül, NEM-
ZETI KÖNYV - HÁZ -- és GYŰJTEMÉNY
állíttassék fel; Íróinknak és az ő Írá-
saiknak esmérte végett pedig, minden
Magyar ész és penna szülemények, egy
a' lehetőségig tökéletes Laistromba je-
gyeztessenek: de már ezen kívánságaink-
nak egyikét, Hazánknak értz oszlopot
és örök emlékezetet érdemlő Metzenás-
sa, Gróf SZÉCHÉNYI FERENTZ; má-
sikát pedig SÁNDOR ISTVÁN Urak na-
gyobb részben tellyesítették; egyedül a'
lévén hátra, hogy ezen ditső kezdetek,
a' folyamatjokban hazafiúi köz igyeke-
zettel is segítettvén, napról napra tö-
kéletesedjenek. Annakokáért

Hihetőképben nem kevés gyarapo-
dására szolgálna, mind az Országos

Könyv-Gyűjteménynek, mind azon közönséges mutató-Táblának, ha a' Hazabeli magános vagy társasági Könyv-Gyűjtemények' Tulajdonosaihoz, különös írásokban; az egész olvasó Magyarorsághoz pedig az Újság-Levelekben, a' még eddig nem találtató könyvek' neveinek Jegyzése mellett, buzdító Hirdetmények széllelesztetnének az eránt, hogy az ollyas vagy birtokokban lévő vagy valahonnét kézre keríthető ritkaságokkal, valamint szintén a' Gyűjteményeik' Laistromaival is kedveskedvén, azt a' Nemzeti Tudomány' Szentek-szentjét egészíteni igyekezzenek — Talám nem lenne sikertelen ugyan ezen tzielből, mind azon Könyv-Nyomtató műhelyekből is, a' mellyekben valaha Magyar Munkák készültek, be kívánni, a' fel állásoktól fogva bennek ki nyomtattatott Szerzeményeknek Laistromait, sőt kéz-írásait is; mint hogy azokat rendszerént magoknál meg szokták tartani.

Ezen módokat az a' tapasztalás tanátsolja, melly szerént egy részről tudjuk, hogy számtalan régi sőt újabb

nyomtatványok is , vagy azért , hogy el
költek , vagy azért , hogy tilalmasok ,
már a' könyvárosoktól hírmagul se sze-
rezhetők ; más részről pedig történik ,
hogy gyakran a' gazzal fedett Viskók'
gerendáin is , porral pókhálókka borít-
va , olyan könyvek és kéz írások talál-
tatnak , mellyek a' magok nemében Fé-
nikszek. Mint p. o. nem régiben így
került bizonyos jó kézhez , egy kiet-
len puszta tanyán , a' Magyar vezé-
rek' és Királyok' Gróf Nádasdi Ferentz
által készíttetett Mausoleuma , akkor
esztendőbeli kéz-írásban , és már maga
előbbeni tiszttálan hajléka helyett , az
Országos Könyv-Gyűjtemény' palotájá-
nak pompáiban bujálkodik.

8-szor: Az eddig tudva lévő Szerző-
kön kívül , bizonyosan sok remek El-
mék és Munkák hevernek nálunk imitt
amott esmeretlenségben. Ellenkezőt tsak
fel is tenni , annyi lenne mint azt
vélni , hogy a' most műben lévőknél
több értztermő hegyek áldott Hazánk-
ban nintsenek. Szabadság , pártfogás ,
tehetség nélkül szükölködvén , sokan hal-

gátásban és tsak jobb 's józanabb idők' reménylésének fejébe munkálódnak, sokan egyáltalában vesztegelnek, azt gondolván magokban Ovidius' Apjaként:

Studium quid inutile tentas!

de próbálnánk tsak őket biztos bátorítással a' világosságra ki hívni, 's bennek a' közönséges Lelket, éltető, vidító szerekkel élelftgetni: tüstént tapasztalnánk ama régi mondásnak mai igazságát is:

Sint Mecenates non deerunt Flacce

Marones.

Az illyeket, ha mivelni kívánunk, természetessen munkába kell állítanunk. Ki tanulások és alkalmaztatások végett tehát, egyfelől

Közönséges Hirdetés által adassék tudtokra mindeneknek, a' kiket azon dolog most avagy jövődöben illetne, hogy akarmelly foglalatú eredeti vagy fordított Magyar kéz-írásaikat, a' Nemzeti Könyves Házba bátran be szolgáltatathatják; egyszer'smind bizonyosokká tétetvén azok, a' kik önként minden adománynak le nem mondanának, a'

Mivelő Társaság által nekik érdemekhezképest határozandó Jutalmak felől. A' mellyek az így egybe gyűlendő kézírások közzül, a' mostani vizsgálást ki állhatják, adassanak sajtó alá, hogy a' jutalmul el osztandó pénz az árrokból visszfa szivárogon; a' mellyek pedig nem ez időhöz valók lennének, azok rejtessenek fére jövődöbéli kintsül az érdemet talám másként bíráló 's bérelő maradéknak; hogy mind az, mind az idegenek, tudhassák idővel is, most is, miveltségünk' fogyatkozásának okát, nem tunyaságunkban vagy bárdolatlan-ságunkban, hanem a' kéntelenségben keresni, 's rágalmazóinkat velek tzáfolni. Másfelől

Adassanak közre mind folyó mind mértékes Magyar beszédben vítatandó tudománybeli kérdések és Tárgyak; nem külömben fordítani való könyvek is, hasonlóképpen Jutalom tételek mellett. De tsak az első rendbeliek közön-ségessen mindeneknek, minthogy azokról annyifélék lehetnek a' gondolkodások, a' hányak az eszek: emezek ellenben tsu-

pán egyikre vagy másikra választandó magánosoknak, avagy társaságotskákbá állandó személlyeknek; nehogy ollyas átaljában egy módhoz köttetett baknyúzással, mint a' fordítás, sokan hijjába fáradozzanak. Mellesleg

9-szer. Ha ugyan ez a' régolta levegőt hasogató fegyver valahára talám az elevent érné, botsátassék közre egy hatóssan ki dolgozandó Javallás, melly által mind két nemen lévő némelley köz és Fő nemeseink, (mert vagynak szemmel szemmel Nemzeti nyelv igaz hívei közöttök, a' kiknek tellyes tisztelet adassék) szép Nyelvünk' szeretetére és beszéltésére buzdíttassanak; hogy a' szaporításon kívül, avagy tsak még e' részben példájokkal használjanak — Valóban nem tudja az ember, katzagjon é vagy boszszonkodjon, midön a' Magyar Fő Személlyt azzal hallja magasztaltatni, hogy Magyarul is egy keveset tudni 's néha szóllani méltóztatik — Az idegen nemzetbeli gyülevész Tselédek, kevélykednek abbéli felsőségekkel, hogy nem ők kötelesek az Uraik' nyelvét meg tanulni,

hanem azok az övéiket — Annyira ment a' kortsosodás, hogy még a' nagy asztalokról a' pintzékbe visszafra vitetett maradék Magyar borok is, olly szívre hatólag panaszolják többi társaiknak, a' Magyar bajuszok 's kontyok alá, Deák, Olasz, Frantzia 's Német befzédek közt történni szokott töltögettetéseket, hogy a' boszúságtól dagadozó hordókon a' vas abrontsok is ropognak. Bizony a' ki a' nyelvet, a' nemzetet is meg veti, 's onnét van, hogy mi szegény Legények, a' Nagygyainkal többnyire csak Idegenek' nyelvén vagy közbenjárások által boldogulhatunk, holott igasság szerént amazoknak illene pártfogásunkat kérni. Végezetre

10-szer. Kérettessék az Uralkodó Felség az eránt, hogy ennek a' vérét és vagyonját kémélleni nem tudó Nemzetnek határtalan hívségét, szeretetét, egyéb Atyai kegyelmei között, egy pár Nemzeti Játék szín 's Játzó Társaság engedésével és pártjafogásával is jutalmazni méltóztasson; melyeket egyszer megnyervén, szükséges és illendő lenne, nem olly szalma lángú buzgósággal, mint a'

boldogtalanul ki multat vagy inkább éhel
öltet, hanem egyező szívvel 's akarattal
fenn tartanunk; 's valahára leg alább
valamiben fogatlaná tennünk ama
Török átkot: *hogy a' Magyar állhatat-
lan és egyenetlen légyen.*

A' Játék-színnek' Országos fel állításá-
nak meg tsendülendő híre, sok mostani
mozoghatatlanságok miatt aluszékony
Elméket, azonnal eredeti Játékok' költé-
sére 's Idegenekéinek fordítására fel ser-
kentvén; az emberekbe természetből ön-
tetett újság kívánás és szépre vágyás
pedig, nem tsak a' Nemzeti Fő rendet
és köz Polgárságot, hanem még a' más
nemzetbelieket is, azoknak nézésére hal-
gatására 's olvasgatására ragadván: ki-
tsoda kételkedhetik (ha kivált az akar-
miki virágzó népek' pallérozódásának
történeteivel osmerős) azon, hogy a'
Játék-színnek, egyéb erköltsi 's társal-
kodásbeli hasznain fellyül, igen mun-
kás be folyása légyen a' Nyelvnek mive-
léséhez? annyival inkább, mivel tudni
való, hogy a' Szín-Játékok az elmének
remekjei, az érzékenységeknek pedig ked-
ves bábjai lévén, azoknak készületéhez

felséges eszék és válogatott élességek kívántatnak

A' Játék-Színnel el válhatatlanul együtt járnak az Éneklés és a' Muzsika. Mihelyest tehát azok is Nemzeti hangokon 's húrokon fognak zengeni, bizonyosan magok után vonják az Ének-szerzésnek angyali mesterségét is. Támadnak majd Magyar Línusok, Orfeusok, kiknek Dalljaik vagy keserveik (ezen utóbbiaknak tárgyait, bőven válogathatják a' Gyöngyösi jajgató Nimfájának történeteiből) a' Duna, Tisza siető habjait el bámítván késleltetik; a' szívek' köszikláit meg lágyítják; a' babona 's erköltsi világ' vadjait meg szelídítik; és a' kik magok után Hazánk' tudós egén Lant-Tsil-lagzatokat hagynak. Akkor fog a' maradék; (vajha még minekünk is lehetne) a' Játéknéző Helyeken igaz örömmel tapsolni, Ifjainknak, Szüzeinknek Filomelai hangitsálásaikban szívfogódva gyönyörködni, midőn ollyas úgy szólván a' bagzó matskák' kótáiból költsönözött nyivalló 's óbégató hangok helyett, azoknak tsókos ajakain valóságos Nemzeti mótákat hall zengedezni.

Fő Méltóságú kérdő!

Nemes lelkű Jutalmazók!

Tudományok' Tudós Baráti!

Ez az én feleletül adandó tsekély vélekedésem — se több, se jobb, míg nem tanulok, tölem nem telik — Fog é valamit mérő-serpenyőjében bölts ítéleteteknek nyomni, nem tudom; hanem tudom azt, hogy fontossabban ugyan sokan írnak; de kérkedékenységtől vagy kapzsiságtól tisztább szándékból senki sem — Ha csak egyik pontotskája hafználhat is, már bérelve lészén fáradságom: egyebet nem is érdelek, mert azt tselekedtem a' mivel mint Haza, 's Tudomány' Híve tartoztam — A' Hirdetés által annyi Nyelvekre ki terjesztetett szabadság mellett is, a' Magyar Nyelvről magyarul tett kérdésre magyarul feleltem, mert született nyelvemet mindnyájánál jobban értem, és buzgóbban szeretem — Íráskám készítésével az engedett hofzfas Időhatárig nem késtem; mert csak a' holnap napal sinsen életemről alkum, annyival kevesebbé még majd a' negyedik Hónapot be rekesztő Szent Andrással; de kü-

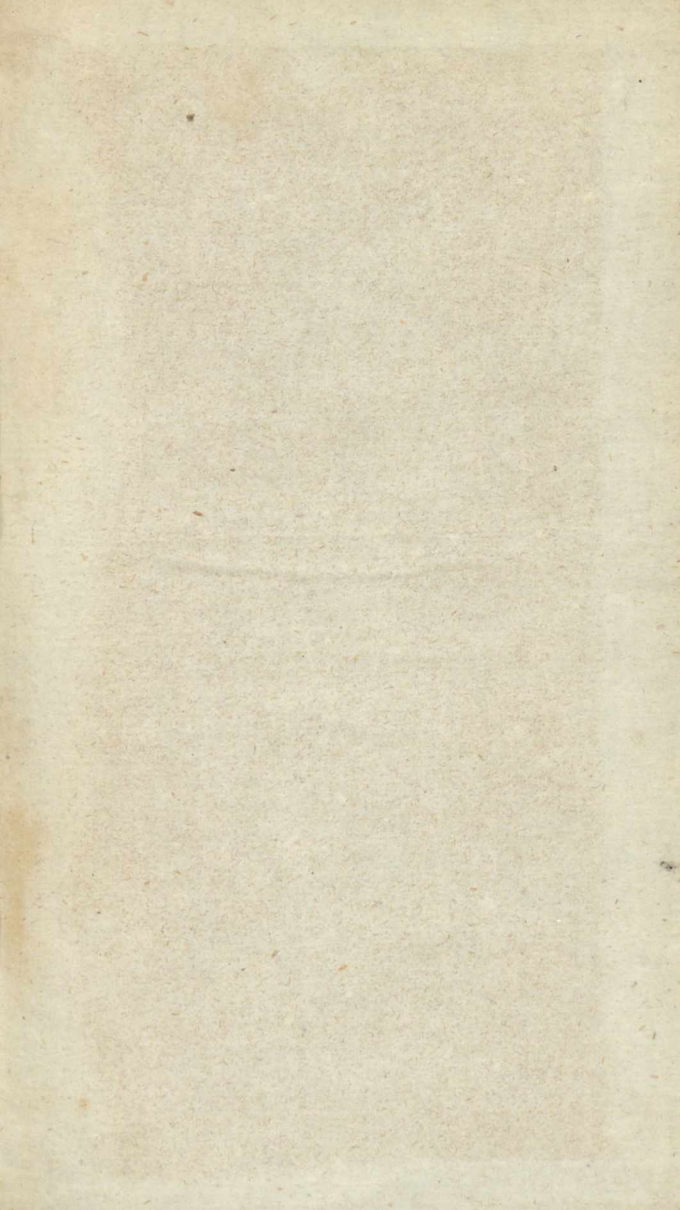
lőmben is ollyatén a' hoszfzas fővés miatt szintén el ázott Levest tálaltam, mellyre régtől fogvást a' tsengetést óhajtvá várom — Most azért egyéb hátra nintsen, hanem hogy Isten' nevén kezdett, és annak segedelmével folytatott munkámat, ezen az Imádságon végezzem, hogy:

A' mi Atyáinknak Istene, a' megfoghatatlan Fő Valóság, a' kit a' mi természetes Eleink, e' Világnak mérhetetlen üregű Templomában, a' Halmok' szent helyein, pátriárai együgyűséggel tiszteltek; a' ki őket sanyarú vándorlásaiknak kietlen pusztáiból, e' téjjel mézzel folyó Magyar Kanahánba vezérlette; és itt annyi századoktól fogva, neveket 's nemeket magok eredeti ditsősségében, nem tsak e' mai napig fenn tartotta, hanem ezernyi víszontagságok terhei alatt is pálmaként nevelte: ezt a' mindenkor egyedül ő benne bízó népet, tegye maga földében örökre maradandó Gyökér-Nemzettséggé; oltalmazza mind a' természetnek, mind titkos és nyilvánvaló ellenségeinek kártételeitől; virágoztassa hervadhatatlanul ősi ditsőségét, tudomán-

nyát, és erköltseit; tartsa fenn nála tel-
lyes divatjában, a' föld mivelésnek, mes-
terségeknek, és kereskedésnek ártatlan
foglalatosságait 's állandó békességgel
bőséges áldásokkal mind közönségessen,
mind fejenként szakadatlanul boldogítsa.

Nevezetessen pedig, a' ditsősséggessen
Uralkodó Felséget, és a' kérdő 's Jutal-
mazó Méltóságokat, azokat az Anyai
nyelvünk' tellyes virágoztatására olly
buzgón iparkodó Tudományok' és embe-
rek' barátit, hosszú éltendőkig éltesse,
kegyelmeivel javaival segítse; hogy
amannak békességes és szerentsés Ország-
lása, emezeknek vizont előmeneteles
pártfogásai alatt, a' kezdett Hazafiúi szent
igyekezet, óhajtott véggel koronáztat-
ván, mind az Élők mind a' késő mara-
dék, gyönyörűséggel tapasztalhassák len-
ni, Európa leg tsínosabb Nemzetei 's
Nyelvei között egyiknek a' MAGYART;
mellynél az ő érdemlett áldásoknak és
emlékezeteknek (na ugyan válahára lehet)
csak az egész emberi Nemmel és utolsó
Nappal lehessen

V É G E !

**MTA
KIK**

0 00004 71479 8